

GREGOR ANIKÓ¹

MI ZAJLIK A HÁZTARTÁSBAN?

A háztartáson belüli erőforrás- és tőkeallokációs folyamatok genderszempon-
tú megközelítésének lehetőségéről

<https://doi.org/10.18030/socio.hu.2023.1.1>

ABSZTRAKT

A tanulmány célja, hogy szakirodalmi áttekintés keretében bemutassa, milyen kísérletek születtek a háztartáson belüli viszonyokat és egyenlőtlenségeket vizsgáló kutatásokban a nemek közti viszonyok elemzésének beemelésére. A dolgozat kiindulópontja a háztartásgazdaságtan és a beckeri új háztartásgazdaságtan feminista közgazdaságtani kritikája, amely kritika elsőként hívta fel a figyelmet a háztartás tagjai közti nemi viszonyok és a háztartáson belüli folyamatokat befolyásoló társadalmi normákat közvetítő intézmények fontosságára. A tanulmány ezután a háztartáson belüli viszonyokra fókuszáló háztartáson belüli gazdaságtan különféle almodelljeit mutatja be, és részletes leírását adja azoknak a kísérleteknek, amelyek a háztartáson belüli nemek közötti viszonyok megragadását tűzik ki célul. Az áttekintésből levonható főbb tanulságok közé tartozik, hogy a háztartáson belüli nemi egyenlőtlenség összetett fogalom, éppen ezért kritikus, hogy a különféle modellek milyen proxyt alkalmaznak a jelenség megragadására, mert ennek megfelelően eltérő lehet a modell által látott kimenet és a következtetés a nemi viszonyokra nézve. Továbbá, a proxyk kontextualizálása is elengedhetetlen, mert ugyanaz a proxy a háztartás státuszától függően eltérő jelentéssel bírhat, ennek feltárását pedig inkább kevert módszertan alkalmazása biztosítja. Egyre több kutatás célozza a háztartáson belüli nemi viszonyok és a háztartás környezetének interaktív kapcsolatát, és emeli be annak vizsgálatát, hogy a különféle politikai és jóléti intézmények és intézkedések hogyan befolyásolják a háztartástagok ágenciáját, valamint ez milyen következménnyel jár a jólétükre és életesélyeikre nézve.

Kulcsszavak: háztartáson belüli gazdaságtan, feminista közgazdaságtan, alkumodellek, gender, egyenlőtlenségek

¹ ELTE Társadalomtudományi Kar.

WHAT HAPPENS IN THE HOUSEHOLDS?

The possibility of applying a gender approach to analysis of the intra-household resource and capital allocation processes

ABSTRACT

This paper aims to present a literature review of attempts to include gender analysis in research on intra-household relations and inequalities. The starting point for the article is the critique offered by feminist economics towards household economics and the Beckerian new household economics, which were the first to draw attention to the importance of gender relations between household members and the institutions that mediate the social norms influencing intra-household processes. The paper then presents various sub-models of intra-household economics that focus on intra-household relations and provides a detailed description of attempts to capture gender relations within the household. One of the main lessons that can be drawn from the review is that intra-household gender inequality is a complex concept. Therefore, the proxies used by different models to capture the phenomenon are crucial, as the output and conclusions about gender relations as seen by the model may differ accordingly. Furthermore, contextualization of the proxies is also critical because the same proxy may have different meanings depending on the status of the household, and the use of mixed methodologies is more likely to explore this. A growing body of research aims at exploring the interactive relationship between gender relations within the household and the household's social, institutional, and normative context, and highlights how different public policies and welfare institutions affect the agency of household members of different genders and the consequences for their well-being and life chances.

Keywords: intrahousehold economics, feminist economics, bargaining models, gender, inequalities

MI ZAJLIK A HÁZTARTÁSBAN?

A HÁZTARTÁSON BELÜLI ERŐFORRÁS- ÉS TŐKEALLOKÁCIÓS FOLYAMATOK GENDERSZEMPONTÚ MEGKÖZELÍTÉSÉNEK LEHETŐSÉGÉRŐL

BEVEZETÉS

A 20. század első felében megszülető háztartásgazdaságtan (*household economics*), majd annak később, az 1950-es és 1960-as években Gary Becker és Jacob Mincer vezetésével megszülető alirányzata (Grossbard-Shechtman 1999), az új háztartásgazdaságtan (*new home economics*) a mai napig az egyik legfontosabb közgazdaságtani elméleti iránytűje azoknak a kutatásoknak, amelyeknek fő vizsgálati kérdése, hogy a háztartástagok hogyan és miként hoznak döntéseket a háztartáshoz tartozó erőforrások allokációjáról, és miként viselkedik ökonómiai egységként a háztartás a termelés, az újratermelés és a fogyasztás színterein. Ez a dolgozat arra vállalkozik, hogy egy átfogó szakirodalmi áttekintés keretében bemutassa, hogy az új háztartásgazdaságtani megközelítés szociológiai, antropológiai, intézményi és feminista közgazdaságtani kritikái hogyan vezettek el a háztartáson belüli gazdaságtanhoz (*intra-household economics*), és hogy milyen integrációs kísérletek születtek arra, hogy ezen belül a nemek közötti társadalmi viszonyok figyelembevételével minél központibb helyet foglalhasson el. Ahogyan azt majd a későbbiekben részletesen bemutatjuk, korántsem egyértelmű, hogy ha egy háztartáson belüli folyamatokat vizsgáló kutatás észleli, hogy a háztartástagok különböző neműek, akkor a kutatás valóban képes genderszempontrú elemzését adni például a háztartáson belüli nemi egyenlőtlenségi folyamatoknak. Az áttekintésben kitérünk azokra a tanulmányokra is, amelyek felismerték a háztartáson belüli gazdaságtan és a háztartáson belüli folyamatok vizsgálatának ezen vakfoltját, és újrarendelt modellekkel vagy módszertannal próbálták ezt a hiányt betölteni.

A tanulmány felépítése a következő. Elsőként röviden bemutatjuk a háztartásgazdaságtan és az új háztartásgazdaságtan legfontosabb jellemzőit és feltevéseit, és ezeknek a kritikáit. Ezután áttekintjük, hogy a háztartáson belüli gazdaságtan milyen különböző, egymástól is jól elkülöníthető modellek révén kívánta szakkritikálni az új háztartásgazdaságtan azon feltételezésével, hogy a háztartást önálló egységként kezelve, az alkotóelemeit jelentő különféle háztartástagok közti viszonyokról nem tudomást véve lenne érdemes mikroszintű elemzésekben kezelni. Ezt követően összegezzük, hogy az elmúlt évtizedekben milyen típusú kutatások zajlottak a háztartáson belüli döntések, alkuk és erőforrásmegosztás témakörében, és hogy ezekből milyen kísérletek olvashatóak ki a nemek közti viszonyok elemzésére vonatkozóan. Mindvégig különös figyelmet kívánunk fordítani azokra a kritikai felvetésekre, melyek a feminista episztemológiai hagyományokra épülő kritikai megközelítések felől érkeznek.

Felmerülhet a kérdés, hogy egy alapvetően közgazdasági modellezés ilyen részletes kritikai ismertetése miért tartozik bele a szociológia tárgykörébe és miért tarthat számot a szociológusok érdeklődésére. A válasz többrétű. A háztartás fogalma rendre előkerül a különféle szociológiai kutatásokban, de a ház-

tartástagok közti strukturális viszonyok elemzése rendre háttérben marad.² Továbbá, a különféle, főként kvantitatív elemzések előszeretettel használnak az egyéni szintű változók mellett háztartási szintűeket is, és az áttekintésünk arra ösztönözhet, hogy a háztartás jellemzésére ne csak a háztartás egységét alapul vevő változókat (pl. egy főre jutó jövedelem) használjunk, hanem olyanokat is, amelyek a háztartáson belüli viszonyok proxyjaként használhatók (pl. a nőkhöz kapcsolható bevételek aránya a teljes bevételen belül). Ugyancsak fontos szempont lehet, hogy az utóbbi bő évtizedben a magyarországi (köz)politikai törekvések kiemelt figyelmet fordítottak a „család” fogalmára, ám azt legtöbbször olyan minőségében ragadták meg (a termelés, az újratermelés és a fogyasztás legfőbb színtereként), amely a háztartás jelentésére hajaz. Akár háztartásról, akár családról esett szó ezekben a szövegekben, közös bennük, hogy a tagok közti viszonyokat mindkét fogalom elfedi, mintha nem lennének hatalmi vagy érdekkülönbségek a tagok között, és mintha az egységen belüli viszonyok nem járulhatnának hozzá a tagok közötti hierarchikus viszonyok újratermeléséhez. Az uralkodó neoklasszikus közgazdaságtani megközelítés a háztartást a fogyasztás, a termelés és az újratermelés terepeként értelmezi és kapcsolja be makrogazdasági folyamatok leírásába és elemzésébe, miközben a háztartásnak nemcsak a határai nem egyértelműek, hanem az azon belüli viszonyok, egyenlőtlenségek, hatalmi helyzetek sem feltétlenül illeszthetők be az előbb említett hármas funkciót szem előtt tartó funkcionális megközelítésbe, illetve a háztartáson belüli viszonyok és a háztartáson kívüli intézmények interakciójáról sem mondanak túl sokat. Továbbá, ahogy Szelényi Iván (2016) is hangsúlyozta, a szociológia specialitása a többi társadalomtudománnyal szemben a saját reflexivitásában rejlik. Szelényi is kiemelte a szociológia hármasságáról szóló esszéjében, hogy a közgazdaságtan és a racionálistudományok módszertani kihívást jelent a szociológia számára: úgy tűnik, hogy érvényesebb és stabilabb, megbízhatóbb megállapítások levonására képes. Ugyanakkor csak a szociológia rendelkezik azzal az eszköztárral, amellyel feltehető a kérdés: kinek vagy minek a szempontjából definiálódik racionálistudományként egy-egy döntés, megfigyelt viselkedés vagy cselekvés; minek köszönhető a szociológián belül is az ökonómiai paradigma népszerűsége, és mit veszítünk a megismerés és a magyarázat során, ha ebből a valóságértelmezésből közelítünk társadalmi jelenségek feltárása és megértése felé. Ebből a nézőpontból rátekinthetünk arra, amit a háztartásokról az ökonómiai paradigma felől tudunk, arra is rámutat, amit a paradigmán belül feltehető kutatási kérdések keretében meg sem ismerhettünk. Végezetül, az áttekintés kifejezetten azt vizsgálja, hogy a nemek közötti viszonyok strukturális természete vajon mennyire közelíthető meg a háztartáson belüli folyamatokat vizsgáló, alapvetően ökonómiai modellekkel, még akkor is, ha a közgazdaságtanon belülről vagy éppen interdiszciplináris háttérből érkeznek az ezzel kapcsolatos kritikák. Milyen hatékonysággal működik az esetleges önkorrekció a tudományos megismerés ezen területén, és mekkora tér nyílhat a nemek közötti viszonyok mélyebb vizsgálatára?

Az áttekintésnek nem célja diszkreditálni az ökonómiai megközelítést. Sokkal inkább ahhoz kíván hozzájárulni, hogy szociológiai vitát indítson arról, hogy a közgazdaságtani modellek és a mögöttük lévő, a valóság megismerésével kapcsolatos feltevések milyen jellegű tudáshoz tudják azok alkalmazóit hozzásegíteni. A szo-

2 Jó példa erre az 1980-as években az angolszász szociológiai szakirodalomban zajló „háztartási stratégiák” (*household strategies*)-vita. A fogalom főként a marginális élethelyzetben lévő, kevés erőforrással bíró, a társadalmi kríziseknek legjobban kitett háztartások megküzdési, túlélési stratégiáinak vizsgálatában került alkalmazásra, éles vitát váltva ki a szociológusok között (minderről lásd: Wallace 2002). A vita leginkább akörül forgott, hogy a fogalom nem fókuszál eléggé a háztartás tagjai közti erőviszonyokra, és túl nagy szerepet tulajdonít a háztartásnak mint ágenciával rendelkező együttesnek, szemben a strukturális adottságokkal, azaz a vita a jól ismert struktúra vagy ágencia (lásd még: Risman 2004) vitába ágyazódik. A fogalmat (több más irányú kritika mellett) genderszemélyesítő és dekolonizációs kritika is érte eurocentrista és a nemi és generációs hatalmi viszonyokat figyelmen kívül hagyó jellege miatt (lásd: Wolf 1990).

ciológián belüli vagy azzal összeillesztett alkalmazhatóságukról csak úgy lehet megfontolt véleményt alkotni, ha ezeket a megközelítéseket és előfeltevéseiket alaposan megismerjük.

AZ ELSŐ MEGKÖZELÍTÉSEK: A HÁZTARTÁSGAZDASÁGTAN ÉS AZ ÚJ HÁZTARTÁSGAZDASÁGTAN

Első lépésként egy fogalmi tisztázással kell élnünk. Még az eredetforrásnak tekinthető angolszász szakirodalom sem használja konzisztensen a háztartás (*household*) és az otthon (*home*) fogalmát akkor, amikor a közgazdaságtan azon területére hivatkozik, amely az együtt élő és valamilyen formában közös gazdasági ([újra]termelői és fogyasztási) egységként kezelhető emberekből állók gazdasági elemzését végzi, és ez a pontatlan használat történeti jellegű. A 19. század közepén az Egyesült Államokban indult el az úgynevezett otthongazdaságtan [háztartástan] mozgalom (*home economics movement*), amely közvetlenül az otthon, a háztartás és a család tudományos elveken és alapokon való hatékonyabb és kielégítőbb működtetéséhez kívánt hozzájárulni, közvetetten pedig a racionalizált és a jóllétet növelő célorientált működés normalizálásával az otthon falain túli produktív világban alkalmazható munkaetikára és patriotizmusra kívánta nevelni az állampolgárokat (Weigley 1974:81). A kezdetben főként háztartástani ismeretek átadását formális oktatási keretben jelentő otthongazdaságtan egyértelműen a háziasszonyosodás (*housewifization*) folyamatának (Dunaway 2012 [2018]) egyik elemeként értelmezhető, amelyen keresztül a gazdasági szerkezet szükségleteihez igazodva elrejtésre kerül a tőkefelhalmozás előfeltételeként a fizetetlen munkaerő-újratermelő munka, és a háziasszony konstruált figuráján keresztül a nők speciális módon integrálódnak a kapitalista felhalmozás rendszerébe. Az 1899-es Lake Placid-i találkozón dőlt el, hogy az addigra elburjánzó változatos elnevezések közül az otthongazdaságtan lesz az a megnevezés, amely összefogja az otthoni termeléssel és fogyasztással kapcsolatos különféle ismereteket, és itt történt megállapodás arról is, hogy a formális oktatás keretei között ezeknek az ismereteknek a közgazdaságtudomány részeként célszerű intézményesülnie (Weigley 1974:85). Az otthongazdaságtan (*home economics*) és a háztartásgazdaságtan (*household economics*) eleinte úgy viszonyultak egymáshoz, hogy főiskolai és egyetemi szinten jellemzően az utóbbi elnevezéssel történt a területhez tartozó tudás átadása különféle kurzusok formájában. Ne feledjük, ez az az időszak, amikor a nőemancipációs törekvésének is köszönhetően előtérbe került a nők iskolázottságának kérdése, és a formalizált otthongazdaságtan elterjedése számára ez is biztosította a hajtóerőt, még ha a nőképe már abban a korban is kifejezetten konzervatívnak számított. Ennek oka abban állt, hogy a nőemancipáció korabeli másik nagy ügye, a nőknek a bérmunka piacán való megjelenése veszélyeztette a férfiak bérszínvonalát (Becchio 2020:87). Így, ha a nők oktatása olyan ismeretek formalizált és professzionális átadására fókuszált, amellyel nem fenyegették a férfiak bérét, nem kellett a nemek közti viszonyok radikális újragondolásának „veszélyétől”, legalábbis egy ideig, tartani. Az otthongazdaságtan felfutó intézményesülésének másik nagy hajtóerejét az 1929-es gazdasági világválságot követő New Deal háztartásszemlélete okozta: az alkuban a nők felelőssége lett, hogy a szociális konszolidáció révén kialakult magasabb bérek a családon belül a lehető leghatékonyabban hasznosuljanak a minél szófogadóbb és produktívabb jövőbeli munkaerő utánpótlásával és újratermelésével (Dalla Costa 1997 [2015]).

A háztartásgazdaságtan a két világháború közötti időszakban fokozatosan önállósodott az otthongazdaságtanon belül, intézményesülése pedig egyértelműen észak-amerikai vezető egyetemekhez (Columbia, University of Chicago) és női közgazdászokhoz köthető (Becchio 2020:86). A háztartásgazdaságtanban a család és a háztartás már egyértelműen gazdasági funkcióik nyomán került a vizsgálódások fókuszába: mint a piaci termeléssel párhuzamba állítható termelő, valamint fogyasztóegységként. A témánk szempontjából fontos

fejlemény, hogy a háztartásgazdaságtan önállósodása nem csak azt jelentette, hogy közgazdaságtani viselkedésében (termelésében, fogyasztásában és ezeken keresztül a makrogazdasági és politikai gazdaságtani folyamatokhoz való kapcsolódásában) kívánta az új terület minél inkább megragadni a háztartást, hanem azt is, hogy ezzel hátrahagyta az otthongazdaságtanban még hangsúlyosan jelenlévő, a háztartásnak a közjóhoz való hozzájárulásában, a társadalmi felelősségvállalásban és a szociális gondoskodásban morálisan is előírt szerepének a tudományos vizsgálatát (Becchio 2020:93).

A háztartásgazdaságtan azon túl, hogy a háztartás miként értelmezhető termelő- és fogyasztóegységként, azzal is foglalkozott, hogy a háztartások tagjai hogyan és miként döntenek a háztartási egyéni és kollektív erőforrás-allokációjáról. Az 1950-es és 60-as években kibontakozó, a csúcsára pedig az 1980-as években jutó új háztartásgazdaságtan (*new home/household economics*) újdonságereje és korszakos népszerűsége alapvetően két tényezőnek volt köszönhető. Egyrészt annak a neoklasszikus közgazdaságtanból inspirálódó episztemológiai feltevésnek, hogy a háztartás úgy közelítendő és vizsgálandó, mint egy vállalat, mert a kető működése egymással analóg (Grossbard 2006 [2001]:38). A háztartáson belül a tagok fogyasztanak és termelnek, különféle tevékenységekre specializálódnak, hogy a működés a kimenet szempontjából a lehető leghatékonyabb és a tagok számára is a lehető legnagyobb haszonnal járó legyen. Másrészt az új háztartásgazdaságtan olyan, a háztartás és a család intim és érzelmekkel átítatott szférájához kötődő jelenségeket is a vizsgálatának tárgyává tudott tenni, mint a termékenység és gyerekszülés/gyerekvállalás vagy a házasság és válás modellezése. Egységes és univerzális elméletet kívánt alkotni, amellyel a család mindenféle piaci (termelő, újratermelő, fogyasztó) és a piacin kívüli vagy azon túli cselekvése megmagyarázható, onnantól kezdve, hogy miért házasodik meg két ember, azon át, hogy miért és hány gyermeket vállalnak, odáig, hogy miért válnak el (Blaug 1992:220). Becker az univerzális elmélet felé való törekvésében az erősítette, hogy ha nagy tömegében láthatóak ugyanúgy működő háztartások, ahol a nemek különböző feladatokra specializálódnak és ez látszik a racionális döntésnek, akkor ilyen típusú emberi viselkedések mögött kell, hogy legyen valamilyen stabil minta és törvényszerűség, és a feladat az, hogy ezt a törvényszerűséget a modellezés eszköztárával feltárjuk (Blaug 1992:221).

A hazai szociológiai szakirodalomban mind a beckeri közgazdaságtani módszertan (Cserne 2000), mind a nevéhez fűződő új háztartásgazdaságtan legfontosabb alapvetéseit több munka is lényegre törően összegezte és inspirálódott belőle vagy a kritikájából (lásd pl. Gábos 2005:43–52, Szalma 2011:24–25, Paksi–Sebők–Szalma 2008:80, Pilinszki 2013, Erát 2019), így ebben a tanulmányban csak a témánk szempontjából fontos alapgondolatokra, valamint ezt követően ezek feminista és genderszemponitú kritikájára térünk ki. Becker értelmezésében a nemek közti háztartáson belüli munkamegosztás a nemek közti, komparatív előnyként értelmezett biológiai különbségek racionális figyelembevétele a háztartás működési hatékonyságának maximalizálása érdekében (Becchio 2020:105). És ha a háztartások racionálisan működnek és állnak rá erre a munkamegosztásra, akkor ennek következményeképp jelenik meg a munkapiacra látható nő-férfi foglalkoztatottság-, illetve bérkülönbség. Becker modelljében különleges szerep jut a háztartásfőnek, aki a főkereső férfi, férj vagy apa: neki jut az a szerep, hogy érvényt szerezzen a háztartás közös hasznossági függvényének, más szóval annak, hogy minden háztartástag a saját egyéni preferenciáit alárendelje a háztartás közös érdekének, ugyanakkor ismeri is az egyéni preferenciákat és egyfajta optimumot keresve finomhangolja ezeket. Becker modelljében a háztartás optima a bemenő paramétereiktől, vagyis a tagok tulajdonságaitól függ, éppen ezért a háztartáson belüli erőviszonyok indifferensek. Itt jutunk el tehát a témánk, vagyis a háztartáson belüli erőforrás- és tőkeallokációs folyamatok kulcskérdéséhez: a beckeri modell alapján, ha vannak is

ilyen erőkülönbségek, az erőforrások használata nem ezektől függ, hanem a háztartás optimuma a meghatározó, az alkudozás mikéntje nem a bemenő paramétere, hanem sokkal inkább a kimenete és következménye egy háztartás működésének. Továbbá, az új háztartásgazdaságtani modellben a nemek közti egyenlőtlenség a piac tökéletlen működéséből fakadó hiba, valamilyen piaci anomália következménye (Becchio 2020:148).

AZ ÚJ HÁZTARTÁSGAZDASÁGTANNAL SZEMBEN MEGFOGALMAZOTT FŐBB KRITIKAI, FEMINISTA ÉS GENDER-SZEMPONTÚ MEGFONTOLÁSOK

Az új háztartásgazdaságtan vakfoltjaira többen is felhívták a figyelmet (részletes áttekintését lásd például Pollack 2003). A kritikák egy része inkább korrekciós szándékkal lépett fel (Agarwal 1997), míg mások alapjaiban kérdőjelezték meg a modellek előfeltevéseit és a modellből születő állításokat (Katz 1997; Ferber 2003). A kritikák egy része a közgazdaságtanon kívüli más diszciplínák felől érkezett. Becker modelljét például Michel Foucault is kritikus vizsgálat tárgyává tette a Collège de France-beli előadássorozatának 1978–79-es, *A biopolitika születése* című előadássorozatában. Foucault szerint a beckeri modellek cselekvőjéről leválasztásra kerülnek annak szociális jogai, és csupán annyira számít, hogy mint különféle képességekkel rendelkező személy mennyire tudja ezeket a képességeket az önfejlesztés révén a társadalmilag elfogadottan értelmezett és értékelt *produktivitás* és *hatékonyság* oltárán maximálisan kiaknázni a kollektív közjó érdekében. Éppen ezért Foucault szerint ez az emberkép nem egy semleges leírás, hanem a piaci fundamentalizmus ideológiájából születő, annak emberképét normalizáló politikai projekt része (Foucault 2008, idézi Repo 2015:119). A háztartásokat vagy a „családokat” tehát egyfajta biológiai és gazdasági erőforrásként értelmező funkcionalista megközelítés kifejezetten ellenérdekelt abban, hogy láttassa a háztartáson belüli, a társadalom strukturális viszonyaiból származó hatások következményeit és azt, hogy a tagok között ezek milyen viszonyokat keletkeztetnek. Az elsődleges cél ugyanis a háztartások („családok”) bekapcsolása a gazdasági és politikai vérkeringésbe. (A közgazdaságtan és biopolitika kapcsolatáról lásd bővebben: Hull 2013:326.)

Az új háztartásgazdaságtant azonban nem csak a saját diszciplináris határain kívülről érte kritika: a közgazdaságtanon belülről két nagyobb erő is abba az irányba hatott, hogy a háztartáson belüli gazdaságtan megszűlessen. Egyrészt a neoklasszikus mikroökonómia képviselői felismerték, hogy a háztartás egységén belül szükséges látni az egyéneket ahhoz, hogy a háztartásszintű kimeneteleket magyarázhassák, másrészt pedig a 70-es évektől kezdve egyre aktívabb feminista és intézményi közgazdaságtani irányzatok is egyre szélesebb körben hirdették, hogy a családra normatív és strukturális konstrukcióként érdemes tekinteni (Katz 1997). A háztartáson belüli gazdaságtan keretében a feminista megközelítés arra utal, hogy a háztartás tagjai közti viszonyok nemi viszonyokkal átítatottak, és maguk a tagok is társadalmi nemüknek megfelelően vannak jelen. Az intézményi megközelítés ettől annyiban tér el, hogy a nemi viszonyokat egyszerre tekinti oknak és következménynek is az erőforrások megosztásában.

A feminista közgazdaságtan alapvetően a neoklasszikus közgazdaságtan alapvetéseivel állt vitában, és mivel az új háztartásgazdaságtan is neoklasszikus alapokon állt, ezért hamar a feminista közgazdaságtan célkeresztjébe került. A feminista közgazdaságtan ugyanis nem csak a piaci viszonyokat tekintette a gazdaság részének, hanem a társadalmi normákat, a szeretetet, a gondoskodást és a hatalmi viszonyokat is; ha tehát a tudományos cél a pontosabb és alaposabb megismerés, akkor nem lehet kiiktatni ezeket sem, pláne, ha a gazdaság részét képezik (Becchio 2020:143). Ugyanígy fontos azoknak az intézményeknek a vizsgálata, amelyek keretezik és adott esetben korlátozzák a reális döntési alternatívákat, mert hatást gyakorolnak például a nemi normákra vagy azon túl egyének viselkedésére. A feminista közgazdaságtan több ponton is bírálta a

neoklasszikus gazdaságtan emberképét, amely abból indult ki, hogy az ember racionálisan kalkulálva hozza meg döntéseit és cselekvéseit a haszonmaximalizálás motiválva. A feminista közgazdaságtan nem csak arra mutatott rá, hogy ez az emberkép alapvetően egy férfigurát feltételez, hanem arra is, hogy a neoklasszikus közgazdaságtan leválasztja az érzelmeket a racionális cselekvőről, valamint a cselekvőt kiemeli a másokhoz való kapcsolódásaiból: felelősségéből mások iránt, gondoskodási kapcsolatokban való jelenlétéből (Becchio 2020:146). A feminista közgazdaságtanra komoly hatást gyakorolt a feminista filozófia és episztemológia, és ez vezetett azokhoz a következtetésekhez, miszerint a nemek közti egyenlőség célja akkor is üdvözlendő, ha az nem vezet gazdasági növekedéshez vagy a gazdaság hatékonyabb működéséhez, mert önmagában, a társadalmi igazságosság szempontjából, etikai alapon számít (Becchio 2020:148).

HOGYAN MODELLEZI A HÁZTARTÁSON BELÜLI GAZDASÁGTAN A HÁZTARTÁSON BELÜLI VISZONYOKAT?

Az új háztartásgazdaságtan megközelítéséhez képest a háztartáson belüli gazdaságtan (*intra-household economics*) két fő előfeltételében tér el: egyrészt kétségbe vonja, hogy a háztartásnak vagy a családnak létezne egy önálló preferenciafüggvénye és optimuma, azaz nem családi, hanem egyéni érdekek és döntések alapján jön létre a családnak tűnő döntés; másrészt az új háztartásgazdaságtan teljesen figyelmen kívül hagyta azokat a rendszerszintű, nemi és korosztályok közötti hatalmi viszonyokat, amelyek a háztartások erőforrás-allokációs döntéseit körbeveszik (Katz 1997).

A döntéshozatali modellek azokat a háztartási szintű döntéshozatali folyamatokat mutatják be a lehetséges kimenetekkel együtt, ahogy a háztartáson belül a nők és a férfiak megosztják egymás között az erőforrásokat (Arthur-Holmes–Abrefa Busia 2020:2). A döntéshozatal vonatkozhat a háztartás tagjainak különféle fogyasztására vagy különböző költségekre, beruházásokra, ami nem csak anyagi jellegű, hanem a jövőre vonatkozó döntés is lehet, például, hogy az oktatásban részt vesz-e valaki, azaz a tagoknak nem csak a jelenlegi, hanem a jövőbeli helyzetét is meghatározza egy-egy döntés. Míg a fogyasztás inkább jelenorientált, mert az életminőséget javítja, addig a beruházásjellegű vagy a jövedelemszerzéssel és vagyonosodással kapcsolatos döntések távlatiak (Grabka–Marcus–Sierminska 2013).

A beckeri modell szintén egyfajta ilyen döntéshozatali modellnek tekinthető, azzal a sajátossággal, hogy ez a modell egységként kezelte a háztartást. Arthur-Holmes és Abrefa Busia (2020) klasszifikációja alapján azok a háztartáson belüli modellek, amelyek érzékenyek a háztartástagok közti különbségekre és figyelembe is tudják ezt venni a modellekben, három típusba sorolhatók:³ a kooperatív, a nem kooperatív és a kollektív modellekre.

A *kooperatív modellek*, amelyek a háztartástagok között szimmetrikus viszonyokat feltételeznek (Katz 1997), alapvetően játékelméleti alapokon magyarázzák a háztartáson belüli döntéseket, méghozzá úgy, hogy az egyéni alkuerő háztartáson kívüli tényezőknak (pl. jövedelem) köszönhető. A kooperatív modellek továbbá azt feltételezik, hogy az alku a Pareto-optimumban találja meg a stabilitását, ami azt jelenti, hogy bármilyen döntés és annak eredményeképp állapot jön létre a háztartáson belül, nincs másik olyan döntés és állapot, amelyet a háztartás minden tagja inkább preferálna (Chiappori–Meghir 2015:1374). A kooperatív modelleket Bolt és Bird (2003:11) két további csoportra bontják aszerint, hogy milyen döntéshozatali modell érvényesül benne, így tesznek különbséget az alkupozíció (*bargaining power*) és a kooperatív konfliktus (*co-operative*

3 Itt jegyezzük meg, hogy az irodalom nem egységes abban, hogy ezeket a modelleket egymással milyen viszonyba helyezi. Míg az idézett szerzőpáros külön modellcsoportoknak tartja ezt a hármat, addig Bolt és Bird (2003:11) szerint a kollektív modelleken belül értelmezendők a kooperatív és a nem kooperatív modellek.

conflict) modellek között. Az alkupozíció modellek arra épülnek, hogy bár a háztartás tagjai arra törekednek, hogy érvényt szerezzenek az egyéni preferenciájuknak, létezik egy olyan optimum, amivel be kell érniük, különben a háztartás szétesését és az abból fakadóan felmerülő egyéni költségek felmerülését kockáztatják. A veszteség mértéke pedig tagonként más és más lehet. A kooperatív modellek másik csoportja „kooperatív konfliktust” feltételez a háztartás tagjai között. Ennek lényege, hogy miközben a felek közjóságok előállításáért kooperálnak, aközben a fogyasztásban abban érdekeltek, hogy maguknak és az esetleg tőlük függő, de a termelésben részt nem vevő családtagoknak a lehető legtöbb erőforrást megszerezzék (Kevane 1998:6–7), és ebben a folyamatban a családon belül betöltött szerep és az azzal kapcsolatos internalizált normák is befolyásolják a preferenciákat.

A *nem kooperatív modellek* már nem feltételezik sem a háztartástagok szimmetriáját, sem a Pareto-optimumra való törekvést, az alku nem egymással interakcióba kerülő tagok valamiféle tárgyalásaként jön létre, hanem egy önszabályozó egyensúlyi állapotot jelent (Arthur-Holmes–Abrefa Busia 2020:2). Legegy-szerűbben elképzelve ebben az esetben például a háztartásban együtt élő pár két tagjának eltérők a preferenciái, és az alkuerejüktől függően osztják meg maguk közt a háztartás erőforrásait (Fiala–He 2018).

A *kollektív modell* egyetlen előfeltevéssel bír: bármilyen erőforráselosztás is jön létre a háztartáson belül, az mindig Pareto-hatékony, és valamely háztartástag jóléte csakis más háztartástag kárára javulhat. A kollektív modellben a háztartástagok valamilyen kollektív döntést hoznak pl. a fogyasztásukról és arról, hogy a fogyasztás hogyan oszlik meg a háztartás tagjai között. Mivel a kollektív modell akár nélkülözheti is magát az alkudozás folyamatát, így van, aki a kollektív modelleket nem sorolja az alkumodellek közé (Agarwal 1997:4). A kollektív modelleknek ugyanakkor van két további fontos eleme: egyrészt, a háztartás erőforrás-elosztását felelős tagjának a személyes értékvilága, identitása befolyásolja, hogy mi alapján osztja el az erőforrásokat a háztartástagok között; másrészt, hogy azok a normák és intézmények, amelyek befolyásolják az egyes háztartástagok erőforrás-mennyiségét, a háztartáson belüli erőforrás-elosztás folyamatát és kimenetét is befolyásolhatják (Burns–Keswell 2006).

Bár a következőkben bemutatásra kerülő, Mabsout és van Staveren (2010:784) által kidolgozott modell kifejezetten az egyik altípus, az alkumodellek közé tartozik, az alkupozíciót egy komplex, többszintű fogalomként konceptualizálták, és ez a struktúra más háztartáson belüli viszonyokat vizsgáló kutatás számára is gondolatébresztő lehet. A szerzőpáros egyéni, háztartási és intézményes szintre bontotta le az alkupozíció forrását, és mindegyik szinten elkülönítették egymástól az alkupozíció objektív és szubjektív elemeit. Az egyéni alkupozíció objektív formái az egyéni jövedelem, a kor, a humán tőke, míg a szubjektív formákhoz az egyéni szintű jogtudatosság és az érdekérvényesítés jogosságával kapcsolatos tudatosság áll. A szerzők ide sorolták a nők elleni erőszakkal kapcsolatos attitűdöket is, mivel a nemek közötti alkudozási folyamatban ez egy fontos proxy arra nézvést, hogy ki mennyire tartja jogosnak nőként a saját vagy férfiként a nők érdekérvényesítését: van-e joga a nőnek alkudozni vagy sem. A háztartási szintű objektív alkupozíció a tagok közti jövedelmi, korosztályi, humántőke-különbségeket takarja, míg a szubjektív az attitűdök közti eltéréseket. Ha például a háztartás egyik tagjának jövedelme a háztartás bevételeinek jókora többségét teszi ki vagy, ha valaki jóval iskolázottabb a másinál, akkor erősebb alkupozíciója van. Az intézményes alkupozíciót az alkudozó háztartástagok környezete adja: objektív formában a nemek közötti viszonyokat szabályozó, az egyenlőtlenséget legitimáló vagy az egyenlőtlenséget megelőzendő és tiltó törvények és jogszabályok tartoznak ide, szubjektív formában pedig mindazok a normák, kulturális hiedelmek és gyakorlatok, amelyek a nemek közötti viszonyokat alakítják és befolyásolják (lásd erről még: Hobson 2018).

A háztartáson belüli alkumodellek leggyakrabban egy-egy proxy-változót használnak az alkupozíció mérésére, amely lehet egyéni vagy egyéni változókból épített, háztartási szintű változó, mint például a pár tagjainak egymáshoz viszonyított jövedelemaránya. Ritkábban fordul elő, hogy arra tesznek kísérletet a kutatók, hogy valamilyen összetett változóval mérjék az alkupozíciót. Ma és Piao (2019:1781) japán háztartások vizsgálatához egy alkupozíció-indexet hoztak létre, amely öt elemből állt: a háztartás összbevételeiből a nőhöz tartozó bevétel aránya, a bérjellegű jövedelemből a nőhöz tartozó jövedelem aránya, a nő iskolai végzettsége a férfiéhoz képest, a férfi jövedelméből a nő által kontrollált rész aránya, a pár összjövedelméhez képest az előbbi jövedelem aránya. A kutatók azt vizsgálták, hogy a nők alkupozíciója milyen együttjárást mutat a boldogságérzettel.

Az a gondolat, hogy a háztartási alkumodelleknek a háztartáson belüli genderdinamikák beemelésére nagyobb hangsúlyt kell fektetni, már a 90-es években is megjelent a feminista közgazdaságtudományi diskurzusban. Agarwal (1997) például amellett érvelt, hogy a háztartáson belüli erőforráselosztások és alkuk megértéséhez a piac és az állam nők és férfiak alkupozícióját befolyásoló tevékenységének beemelése elengedhetetlen. Azaz, az alkumodell nem állhat meg azon a szinten, hogy egyéni változók vagy azokból számolt, háztartási nemi viszonyokat indikáló mutatókkal értelmezze az erőforrások elosztását, hiszen ezek a döntések nem egy vákuumban születnek. Az állami társadalom- és szociálpolitikák például erőteljesen be tudnak avatkozni az alkupozíciók nemi struktúrájába, ahogyan a piaci viszonyok is, és ezek között a szférák között erős interakció is fennáll.

Az 1990-es években megerősödő és intézményesülő feminista közgazdaságtan sikere összekapcsolódott a különböző nemzetközi szervezetek (ENSZ, IMF, Világbank) globális fejlesztéspolitikájával. Az ENSZ már az 1970-es évek közepétől kiemelt célként fogalmazta meg, hogy a nők helyzetének javítása a kulcsa a fejlesztéspolitika célkeresztjében álló országok számára. Ahogyan a közgazdaságtudományban is egyre kiemeltebb figyelem övezte azokat a folyamatokat, amelyek a háztartáson belül zajlanak, valamint a bemutatott viták hatására egyre élesebbé vált a kérdés, hogy a háztartáson kívüli feltételek és intézmények képesek-e biztosítani a nők helyzetének egyéni szinten történő, de makroszinten kimutatható javulását, mindez befolyásolta, hogy milyen jellegű kutatási kérdésekre keresték a kutatók a választ. A háztartáson belüli viszonyokat vizsgáló kutatások egyre gyakrabban arra a kérdésre keresték a választ, hogy vajon a különféle fejlesztéspolitikák hatékonyságát hogyan ösztönzik vagy éppen fékezik a háztartáson belüli viszonyok, hogy maguk a fejlesztéspolitikák milyen hatást tudnak gyakorolni a nők háztartáson belüli helyzetére (Arthur-Holmes–Abrefa Busia 2020), illetve hogy milyen hatása lehet a nemi viszonyokat befolyásoló fejlesztéspolitikának és a nemek közti egyenlőtlenségnek a gazdasági növekedésre (Seguino 2000). Más magyarázatok szerint a háztartáson belüli döntéshozatali és alkufolyamatok vizsgálata azért is fókuszál a „globális észak” területein kívüli régiókból származó esetek elemzésére, mert ezeken a területeken a gazdasági aktivitás jelentős része a háztartáson belül zajlik (Burns–Keswell 2006). Sőt, vannak olyan hangok is, melyek szerint a háztartáson belüli nemi egyenlőtlenségek voltak a leginkább a fejlesztéssel összefüggő tanulmányok (*developmental studies*) középpontjában, és más tényezők, úgy mint kor, születési sorrend, testi épség vagy betegség, inkább háttérbe szorultak (Bolt–Bird 2003:2). Ugyancsak a fejlesztéspolitika területén való alkalmazásnak köszönhető, hogy az eurocentrista tudományos gondolkodás felismerte, hogy a háztartás fogalma rendkívül sokféle, nem feltétlenül statikus emberi formációkat fed le tértől és időtől függően, tehát minden modell, amely univerzális magyarázatát kívánja adni a háztartáson belüli folyamatoknak és viszonyoknak, nem hunyhat szemet ezen sokféleség felett (Bolt–Bird 2003:10).

A HÁZTARTÁSON BELÜLI ALKUPOZÍCIÓN TÚL: HÁZTARTÁSON BELÜLI NEMI EGYENLŐTLENSÉGEK

A háztartáson belüli egyenlőtlenségek tárgyalásának előfeltétele annak felismerése, hogy a háztartást érő különféle hatások nem feltétlenül ugyanúgy érik a háztartás tagjait, hiszen más strukturális tulajdonságuk, például nemük, koruk vagy testi épségük révén kitettebbek vagy védettebbek is lehetnek ezekkel a hatásokkal szemben. Ugyanígy, az, hogy a háztartás maga rendelkezik valamilyen erőforrással, nem jelenti automatikusan azt, hogy a háztartás minden tagja egyformán, egyenlően részesedik belőle (Malghan–Swaminathan 2021:515). A háztartástagok közti viszonyok, az arra épülő erőforrás-elosztási mechanizmusok, alkupozíciók rendszere nagyban függ az egyének egymáshoz viszonyított hatalmi pozíciójától, cselekvőképességétől, autonómiájától, amelyek folyamatosan újratermelődnek a háztartáson belül és nagyban befolyásolják ezeket a háztartáson kívüli normák, gyakorlatok és intézmények. Ennek a hatalmi struktúrának a társadalmi nem az egyik eleme, amelyet legegyszerűbben „*az emberek közt fennálló társadalmi viszonyrendszer nemi aspektusaként*” (Barna et al. 2018:241) értelmezhetünk. Nemi aspektus alatt a nemiség két, egymással összefüggő dimenzióját értjük: a szexuális és a nemi csoportok közti viszonyokat. A szexuális gyakorlatok kitüntetett típusa, a heteroszexualitás nem csak a biológiai reprodukció elsődleges csatornájaként élvez kulturális elsőséget, hanem mert a nemi csoportok közötti hatalmi viszonyok is leképeződnek benne. Ahogyan azt majd látni fogjuk, a háztartáson belüli nemi egyenlőtlenségekkel kapcsolatos kutatások jellemzően heteroszexuális kapcsolaton alapuló háztartásban vizsgálódnak, ha a szexus bármilyen viszonylatban meg is jelenik a háztartástagok között.

Az imént kifejtett módon értelmezett társadalmi nem tehát strukturáló tényező, amely egyéni (mikro), intézményes (mezo) és makroszinten is értelmezhető (Risman 2004). A háztartás mint társadalmi egység az intézményes szinthez tartozik. Olyan egység, amelyen keresztül más társadalmi intézmények képesek az egyének felé közvetíteni a nemi viszonyok rendszerét: az ezt szabályozó normákat, attitűdöket, hiedelmeket, és azokat a társas gyakorlatokat, amelyek révén a nemi viszonyrendszer újratermelődik, megerősödik vagy éppen megváltozik. A háztartás tagjai közti nemi viszonyok rendszere leképezheti a háztartást körbevevő társadalmi kontextus nemi viszonyrendszerét, de kialakulhatnak olyan belső gyakorlatok is, amelyek azzal éppen ellentétesek. Ekkor kiváltképp az válik érdekes kérdéssé, hogy vajon milyen tényezők és milyen háztartásokat tesznek olyan tereppé, ahol nem a megszokott viszonyrendszer termelődik újra (például egyenlőtlen nemi környezetben a háztartás tagjai között a szolidaritási vagy a reciprocitási viszonyok erősödnek fel).

A háztartáson belüli egyenlőtlenségi rendszerek közül a nemi egyenlőtlenségre fókuszálva általánosságban is elmondható, hogy a nemi egyenlőtlenség összetett fogalom (Walby 1989, 2004), ami azt jelenti, hogy különféle dimenziók mentén jelenik meg és valósul meg. A dimenziók azonosítására számtalan kísérlet található a szakirodalomban: a patrarchális gyakorlatok különböző terepeinek azonosításán át (Walby 1989) az ország szinten mért nemi egyenlőtlenség összehasonlíthatóságát ígérő összetett indexek konceptualizálásáig és operacionalizálásáig. Utóbbiakból jelenleg is tizenhétféle van forgalomban, három és hat között változik a dimenziók száma, amelyek mentén a nemi egyenlőtlenséget mérik (Schmid 2022:917). A háztartáson belül értelmezett nemi egyenlőtlenségek dimenziói között minden olyan dimenzió szóba jöhet, amely mentén a háztartás tagjai között egyenlőtlen erőforráscsere, egyenlőtlen döntési vagy cselekvési (ágencia) képesség valósul meg vagy erősödik meg, és amelynek nemi színezete van. Ide tartoznak az anyagi egyenlőtlenségek (pl. a kereseti különbségek, a közösen megtermelt javak feletti tulajdonviszonybeli egyenlőtlenségek, a háztartás közös bevétele feletti egyenlőtlen diszponálás), a fogyasztásbeli egyenlőtlenségek (pl. a közös javakból való egyenlőtlen részesedés), és külön területként tekinthetünk a háztartáshoz mint a társadalmi

újratermelés egyik színteréhez kapcsolódó nemi egyenlőtlenségekre (pl. a fizetett és a nem fizetett munka egyenlőtlenségeire, a háztartás tagjainak munkaerejét újratermelő tevékenységekben való egyenlőtlen részvételre). Ugyancsak külön dimenzióként azonosíthatók az olyan háztartáson belüli gyakorlatok, amelyek a háztartástagok közti erőkülönbségeket fejezik ki, ennek formája az erőszak (fizikai vagy más formában is). A következőkben ezek mentén mutatom be, hogy a szakirodalomban fellelhető kutatások közül melyek azok, amelyek a háztartáson belüli nemi egyenlőtlenségi viszonyok különböző dimenziói között kerestek kapcsolatot. Kifejezetten azokra a kutatásokra fókuszáltam, amelyek deklaráltan a háztartást vizsgálták, és az azon belüli nemi egyenlőtlenségekre kerestek magyarázatot (*intra-household gender [in]equality*).

Angel-Urdinola és Wodon (2007) nigériai vizsgálata is megerősítette, hogy ha a háztartás jövedelméhez a női tag nagyobb arányban járul hozzá, akkor az jelentősen javítja a döntésekbe való beleszólási képességét, de csak olyan területeken, amelyeknek nincs közvetlen jövedelemszerző potenciálja (mint például a földhasználat). Hughes és munkatársai (2015) latin-amerikai, afrikai és Ázsia csendes-óceáni térségének adatai alapján például azt találták, hogy a különféle, a globális egyenlőtlenségek csökkentését célzó fejlesztő programok nyomán a háztartáson belüli gazdasági nemi egyenlőtlenségek csökkenése a háztartáson belüli nők elleni erőszakos esetek növekedésével járhat. Így, ha nem vesszük figyelembe a háztartáson belüli nemi egyenlőtlenség összetett jellegét és csak az anyagi egyenlőtlenségekre, azon belül is csak annak egy aspektusára, például a jövedelmi egyenlőtlenségre fókuszálunk, akkor ezzel figyelmen kívül hagyunk más nemi egyenlőtlenséget, amely a háztartáson belül alakulhat ki. Ugyanígy felmerülhet a kérdés, hogy mi történik a háztartáson belüli nemi egyenlőtlenségnek a fizetetlen házimunka-dimenziójával, amikor az anyagi nemi egyenlőtlenség változik. Bertrand és munkatársai (2015) egyesült államokbeli adatok elemzésével kimutatták, hogy azoknál a pároknál, ahol a nőnek akár csak potenciálisan is nagyobb fizetése lenne, mint a férfinak, kisebb az esélye, hogy a nő munkát vállaljon, és ha mégis megteszi, kevesebbet keres, mint a partnere; továbbá, ha a nő fizetése meghaladja a férfit, a nő több házimunkát végez, mintha kevesebb lenne a jövedelme. Ezek a kutatások arra hívják fel a figyelmet, hogy a háztartáson belüli nemi egyenlőtlenség összetettsége miatt számítsunk arra, hogy a várakozásokkal szemben akár ellentétes együttljárást is mutathat az egyenlőtlenség két mutatója egymással, és ebben a kontextuális változóknak lehet nagy szerepe.

Bolt és Bird (2003:13) a reprodukív és fizetetlen háztartási munkák háztartáson belüli egyenlőtlen megosztásával és annak egyértelmű nemi mintázatával indokolták, hogy a háztartáson belüli különbségekben a nemi dimenziót miért kezeli a szakirodalom is kitüntetett jelentőséggel. Áttekintésükben ugyanis azt a következtetést vonták le, hogy a nemek szerint megbontott házimunka, annak pénzbeli és elismerésbeli (nem) értékelése, a ráfordított idő mint erőforrás nemek közti egyenlőtlensége, és az ezt övező társadalmi normák és az erre épülő intézményrendszerek a háztartáson belüli erőforrás- és hatalmi egyenlőtlenségek alapját jelentik, ugyanakkor kritikával is illették azokat a megközelítéseket, amelyek csak a nemek közti hatalmi dimenziót emelik ki a háztartási egyenlőtlenségek struktúrájából.

A szakirodalomban található arra példát, hogy a háztartáson belüli nemi egyenlőtlenséget aldimenziókra bontva a kutatás az ezek közti együttljárásokat vizsgálja. Matteazzi és Scherer (2021) olasz, német és egyesült államokbeli adatokon elemezték a háztartási munkára fordított időbeli egyenlőtlenség és a párok közti jövedelemegyenlőtlenség együttljárását, és arra jutottak, hogy míg a nő fizetetlen otthoni munkájának növekedése a férfi jövedelemnövekedésével és a nő jövedelemcsökkenésével, azaz a nemi jövedelemkülönbség növekedésével járt együtt, addig a jövedelemkülönbség nem csökkent, ha a férfi végzett több házimunkát, ez ugyanis nem járt együtt a nő jövedelemnövekedésével. Grabka és munkatársai (2013) német adatokon

vizsgálták együtt élő házaspárok vagyoni egyenlőtlenségeit, és ha a háztartási munkát is beleszámították a vagyon mértékébe, akkor a nő-férfi egyenlőtlenség mértéke csökkent.

Kérdés ugyanakkor, hogy ha a reprodukzív munkák szerinti egyenlőtlenség az alapja a háztartás nemi struktúrájának, akkor kezelhető-e egymástól külön akár csak analitikusan is a háztartáson belüli nemi egyenlőtlenséget alkotó különféle tényezők. Elválasztható-e egymástól a reprodukzív munka és a produktív munka dimenziója, leválasztható-e ettől a fogyasztási nemi egyenlőtlenség vagy a kapcsolathálózatban rejlő erőforrások egyenlőtlensége? Vagy azzal a feltevéssel élünk inkább, hogy a reprodukzív munka nemi struktúrája megelőzi a többi, amelyek erre az alap egyenlőtlenségre épülnek rá. Ráadásul ahogyan az Giménez-Nadal és munkatársainak (2019) oroszországi adatokon alapuló kutatásából kiderült, a háztartáson belül látható házimunka-megosztási mintázatok jelentős részben származnak az egy generációval korábbi, tehát a szülőkkel való együttélés során, az akkori háztartásban látott mintákból, tehát jogos arról is beszélni, hogy generációk és háztartások között örökítődik tovább a reprodukzív munkák nemi viszonyokkal átítatott struktúrája.

Ha a háztartáson belüli nemi egyenlőtlenség anyagi dimenziójára fókuszálunk, például a nők jövedelmének arányára a pár összjövedelmén belül, hosszú távú (közel ötvenéves) és globális trendeket vizsgálva Malghan és Swaminathan (2021) megállapították, hogy bár az általuk vizsgált, minden kontinensről gyűjtött, összesen 39 országban jelentősen, húsz százalékkal csökkent a háztartáson belüli nemi egyenlőtlenség,⁴ a mértéke még mindig érdeminek mondható: a 0,25-ös páron belüli Gini-együtthatóval rendelkező Norvégiától a 0,54-es értékkel rendelkező Indiáig terjedő. A vizsgált országok közül Magyarország a 2015-ös adatait alapul véve mind a háztartáson belüli, mind az általános társadalmi egyenlőtlenség mértékét tekintve a kevésbé egyenlőtlen országok közé tartozott (Malghan–Swaminathan 2021:520). A háztartások anyagi helyzetével U-alakú együttjárást mutat a háztartáson belül a nőkhöz tartozó jövedelem aránya: a rosszabb és a jobb helyzetben lévő háztartásokban magasabb, míg a közepes jövedelműeknél kisebb ez az arány.

A háztartáson belüli nemi egyenlőtlenségek anyagi dimenziójához kapcsolódóan a legtöbb kutatás a deprivációban és szegénységben élő háztartások körében vizsgálódik azzal kapcsolatban, hogy a szegénységnek kitettség ugyanúgy hat-e a nőkre és a férfiakra. Piccoli (2017) például abból kiindulva, hogy a szegénységi rátára vonatkozó becslések nem veszik figyelembe a háztartáson belüli egyenlőtlenségeket, így feltehetően alulbecslik a női szegénységet, oroszországi adatokkal igazolta, hogy a válságoknak vagy gazdasági struktúraváltásnak kitett országokban az állásukat veszített nők alkupozíciója romlik, így a háztartáson belüli nemi egyenlőtlenség a döntéshozatali folyamatokban nő. Mader és Schneebaum (2013) a 2010-es EU-SILC adatokon demonstrálták, hogy a kelet-európai országokban Európa többi részéhez képest különösen igaz, hogy a rossz anyagi helyzetű háztartásokban a nők az anyagi döntésekért inkább a felelősek (ami látszólag erősíti az alkupozíciójukat, ha ezt használnánk proxyként). Ennek némiképp ellentmondó eredményre jutott az úgynevezett fejlődő országok minden kontinens felőlelő mintájának vizsgálatakor Jayachandran (2015:69), aki azt találta, hogy az ország mediánjövedelménél többet kereső nők nagyobb arányban számoltak be a háztartáson belüli döntéshozatali hatalomról, beleszólási képességről, valamint kevésbé tolerálták a partnerek közti erőszakot, és országok szintjén is kimutatta, hogy minél alacsonyabb az egy főre jutó GDP ezekben az országokban, annál nagyobb azoknak a nőknek az aránya, akik úgy ítélték meg, hogy nincs érdemi beleszólási lehetőségük a háztartást érintő döntésekbe.

⁴ Mindeközben Chiappori és Meghir (2015:1371) kutatásai alapján tudjuk, hogy a háztartások közötti egyenlőtlenség szintje viszont jelentősen növekedett ugyanebben az időszakban.

Külön csoportba sorolhatók azok a kutatások, melyek a háztartáson belüli nemi egyenlőtlenségen belül a különféle erőforrásokhoz való hozzáférésbeli nemi egyenlőtlenséget vizsgálják. Ennek egyik legkézenfekvőbb indikátora a háztartás vagyona feletti egyenlőtlen rendelkezés a háztartás női és férfi tagjai között. Egy összehasonlító tanulmány Ghánában és egy dél-nyugat indiai államban egyértelműen azt találta, hogy az ottani háztartásokban a nők kezében kisebb hányadban található a háztartás vagyona, Ecuadorban ugyanakkor kiegyenlített a nemek között a háztartási vagyon megoszlása (Doss et al. 2011:13). Erőforrásként működik az oktatási lehetőségekhez való hozzáférés is. Kaul (2018) indiai reprezentatív adatokra támaszkodva igazolta, hogy bizonyos területi különbségekkel, de a gyerekszám növekedésével párhuzamosan erősödik a tanításhoz való hozzáférés körüli verseny a háztartásban, és ebből kifolyólag nagyobb esélye van a legidősebb fiúgyerekeknek, sőt, leginkább neki van lehetősége az oktatáshoz hozzájutni a lánytestvéreihez képest. Ez a hatás viszont gyengébb a magasabb jövedelmi csoportokban, ahol a szülők anyagilag kevésbé szorulnak rá a legidősebb fiútól kapott későbbi támogatásra. De még a jobb helyzetben lévő régiókon belül is érvényesül a háztartáson belül nemi egyenlőtlenség az iskoláztatásban. Sahoo (2017) India harmadik legjobb gazdasági mutatókkal rendelkező, északi állama, Uttar Pradesh adatait elemezve mutatta be, hogy a lányokat kisebb és időben egyre csökkenő hányadban íratják be magániskolába, és minél nagyobb az állami és a magániskolák közti tandíjkülönbség, annál nagyobb a nemi egyenlőtlenség. Ugyanakkor nem csak az oktatáshoz való hozzáférés működhet erőforrásként, hanem az egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférés is. Asfaw és munkatársai (2007) ugyancsak indiai adatokon bizonyították, hogy minden releváns faktor hatásának kiszűrése mellett is igaz, hogy a lányok kisebb hányadban halnak meg kórházi körülmények között, mint a fiútestvéreik, mert nehezebben jutnak kórházi ellátáshoz.

A tulajdonhoz való egyenlőtlen hozzáférésnek, valamint a döntésekbe való egyenlőtlen beleszólási lehetőségeknek a háztartásra visszahulló hatása van. Etiópia egyik körzetének adatait vizsgálva mutatta ki Mekonnen (2022), hogy a mezőgazdasági művelésbe bevont földterületek tulajdonlásának háztartáson belüli nemi egyenlőtlensége (kisebb arányú megosztott tulajdonlás és így alacsonyabb fokú kooperáció) gyengébb, kevésbé hatékony megküzdési stratégiákat eredményez a klímaváltozás helyi következményeivel szemben.

A háztartást mindezekén túl a közös fogyasztás is egy egységgé teszi. 1968 és 2001 közötti brit adatokat elemezve Lise és Seitz (2011) úgy találták, hogy míg a háztartások között a fogyasztási egyenlőtlenség mértéke nőtt a vizsgált időszakban, addig a háztartáson belüli, a partnerek közti fogyasztási egyenlőtlenségek csökkentek, többek között a háztartáson belüli nő-férfi kereseti olló záródásának köszönhetően.

Ezekben a vizsgálatokban ugyanakkor kevésbé került kiaknázásra a társadalmi nem fogalmának analitikus oldala. Ennek alkalmazásával azt mutathatjuk be, hogy milyen mechanizmusok eredményezik azt, hogy a háztartáson belül, a háztartásban élő nők és férfiak között reprodukálódnak, esetleg felülíródnak azok a társadalmi viszonyok, amelyek révén valamely csoportra – jellemzően a nőkre – nagyobb mértékben hárul a szegénység kockázata. Itt tehát nem csak az a kérdés, hogy mekkora a kockázatok eloszlásának mértéke, vagyis hogy mennyire egyenlő vagy éppen egyenlőtlen a különböző nemi csoportok között, hanem az is, hogy hogyan jön létre a háztartáson belüli és azon kívüli tényezőknek köszönhetően az a helyzet, amelynek az eredménye a kockázatok egyenlő vagy egyenlőtlen eloszlása. Az ilyen típusú kutatási kérdésre leginkább kvalitatív vagy kevert módszertant alkalmazó kutatások adhatják meg a választ. Ezekből azonban jellemzően jóval kevesebb lelhető fel a szakirodalomban, ami feltehetően annak köszönhető, hogy a háztartás fogalmát a fősodorbéli értelmezés még mindig a közgazdaságtanhoz köti, és a benne található viszonyokat a racionális kalkulációkat keresve, matematikai modellekkel gondolja megismerhetőnek. Van azonban pár olyan kutatás,

ami kivételt képez, és a háztartás nemi strukturális viszonyait vizsgálja. A háztartáson belüli alkupozíció és a nemek közti egyenlőtlenségek jelenségéről lengyel, szegénységben élő háztartásokban a pénzkezelési és ehhez kapcsolódó döntések körüli szokásokról interjúzva állapította meg Tarkowska (2002), hogy miközben ezekben a háztartásokban a nők a fő felelősei a pénz beosztásának, a leggyakrabban az ő szükségleteik rangsorolódnak az utolsó helyre a gyerek(ek) és a férfi szükségletei mögött. Hasonló megállapításokra jutott magyarországi eseteket vizsgálva interjú kutatási módszert alkalmazva Fodor (2006) és Czibere (2012). Itt tehát nem egyszerűen arról van szó, hogy a deprivált háztartásokban a nők nagyobb valószínűséggel szegények vagy, hogy átlagosan szegényebbek, mint a férfiak. Hanem arról, hogy a háztartáson belüli nemi dinamikák, amelyek részben a társadalmi struktúra nemi viszonyrendszeréből, az azt befolyásoló normákból, kulturális gyakorlatokból, állami politikákból fakadnak, a háztartáson belül is működnek. Ez azért is fontos, mert más kutatások ott álltak meg a kérdés vizsgálatában, hogy megállapították (itt németországi adatokon), hogy ott a legkisebbek a háztartáson belüli vagyoni különbségek, ahol a háztartásnak nincs érdemi vagyona, és a nő kezeli a pénzügyeket (Grabka–Marcus–Sierminska 2013). Az előbb idézett kutatások arra mutatnak rá, hogy még ilyen helyzetben is működnek olyan dinamikák, amelyek a nők igényeit a szűkösségen belül is még hátrébb sorolják.

Végezetül arra érdemes kitérnünk, hogy a háztartáson belüli nemek közti egyenlőtlenség vizsgálatában bár a kutatások többségében a felnőtt pár (házaspár, élettárs, együtt élő intim kapcsolatban álló felek) áll a fókuszban, több generáció együttélése esetén nem csak a szülői, hanem a nagyszülői, illetve a gyerek szinten és a szintek között is értelmezhető a háztartáson belüli nemek közti egyenlőtlenség kérdése. Bonyolítja a kérdést, ha a háztartásból időlegesen távol van valaki: Antman (2015) például azt találta, hogy a munkamigráció miatt távol lévő férfi hiányában a nő otthoni döntéshozatali ereje megnő, és a háztartás lánygyerekeire nézve nagyobb részesedést eredményez az erőforrásokból, ám ha a férfi visszatér, inkább a fiúgyerekek részesednek jobban. Ez a példa is mutatja, hogy a háztartás nemi viszonyai rendkívül dinamikus tudnak alakulni, és mindez a háztartáson belüli nemi viszonyokra és az érintettek jövőbeli életkilátásaira is komoly hatással bírhat.

ÖSSZEGÉS

Ebben a tanulmányban azt a célt tűztük ki, hogy áttekintést adjunk arról, hogy a háztartással és a háztartás belső viszonyaival foglalkozó közgazdaságtani és szociológiai kutatásokban milyen formában merült fel a nemek közti viszonyok vizsgálatának beemelési lehetősége. Történeti áttekintés formájában mutattuk be, hogy a máig az egyik legnépszerűbb, beckeri új háztartásgazdaságtan milyen történeti előzmények révén közelítette meg a háztartást mint haszonmaximalizáló egységet, és hogy a feminista és az intézményi közgazdaságtan milyen kritikák útján hozta el a háztartáson belüli gazdaságtani fordulatot. A kritikák jelentős része nem elégedett meg azzal, hogy a háztartáson belüli gazdaságtan immár háztartástagokra bontva, azokat külön egységként modellezte a kooperáció, az erőforráselosztás vagy az alkudozás folyamatát és kiemenetét. Egyre több figyelem kísért a háztartás környezetét, azt, hogy például különféle politikai és jóléti intézmények és intézkedések hogyan befolyásolják a háztartástagok ágenciáját és ez milyen következménnyel jár az ő jólétükre nézve, egyáltalán, hogy hogyan definiálódik ilyen kontextusban a jólét.

Az áttekintés legfőbb tanulságait a következő pontokban foglalhatjuk össze. A sokszor kiindulópontként használt beckeri modell konstitutív elemét jelentik azok a feltételezett, normatív és funkcionalista genderviszonyok, amelyekre Becker egyáltalán nem reagált és amelyeket adottnak és konstans paraméternek tekin-

tett. A feminista kritikák jelentős része erre mutatott rá. Ezen keresztül lehetett a modell kritikusaik arra is rámutatni, hogy a háztartások vizsgálata során a háztartástagok közti *bármínemű* hatalmi viszony potenciális meglétének figyelembevétele elengedhetetlen ahhoz, hogy a háztartási szintű folyamatokról vagy azok kimeneteléről érdemben mondhassunk valamit. A háztartástagok egyéni ágenciája nem csak a saját egyéni strukturális pozíciójuktól, hanem a részben ennek függvényeként értelmezhető háztartáson belüli pozíciójuktól, valamint a háztartáson kívüli intézmények által a strukturális pozíciójukra vonatkozó normáktól, kulturális gyakorlatoktól, közpolitikai behatásoktól függ, ezeknek ráadásul objektíven mérhető és szubjektíven érzékelhető összetevői lehetnek. Ez a típusú többszintű és szintenként az objektív és szubjektív elemeket egymástól analitikusan elválasztó modell nem csak a nemi szempontú, hanem más hatalmi dinamikát magában foglaló strukturális elemzésnél is használható. A háztartáson belüli nemi viszonyok megragadhatóságának alapkérdése, hogy a fogalom többdimenziós, ezért, ha csak az egyik, például az anyagi dimenzióra fókuszálunk, akkor, ha az abban bekövetkező változás a nemi viszonyok egy másik dimenziójában (pl. erőszaknak kitettség) okoz ellenkező irányú hatást, ez könnyen téves következtetésekhez vezethet (Hughes et al. 2015). Éppen ezért a háztartáson belüli nemi viszonyok vizsgálata megköveteli, hogy a lehető legtágabb módon válaszoljunk fel előzetesen azt, hogy milyen megjelenési formái lehetnek, amelyen keresztül a nemi viszony jellege átfogóan megragadható. Főként a háztartási munka dimenziójának a megragadása hordoz kihívásokat, hiszen ennek az értéke bár monetizálható és mérhető (például: Sik–Szép 2000, 2002; Szép–Sebők 2018), a nemekkel kapcsolatos társadalmi normáktól függ, hogy mennyire van elismerve, és hogy ennek van-e hatása a háztartáson belüli nemi viszonyokra, például az alkupozícióra (Bose–Panda 2020). Az áttekintés során szemlézett kutatások közül több is az európai és észak-amerikai területeken kívüli kontinensekre és régiókra vonatkozóan vizsgálta a háztartáson belüli nemi viszonyokat, alkupozíciókat és erőforrás-megosztási folyamatokat és azok kimenetelét. Ez arra is lehetőséget ad, hogy komparatív módon vizsgálódjunk, másrészt, hogy reflektáljunk a háztartás fogalmának eurocentrista episztemológiai alapjaira.

Az áttekintés alapján a következő megfontolásokkal élhetünk azon kutatások esetében, amelyek a háztartáson belüli viszonyok, azon belül is a nemi viszonyok elemzésével foglalkoznak. Több kutatás érvel a kvalitatív kutatómódszertani eszközök beemelése mellett a háztartáson belüli folyamatok és kimenetek megértésének érdekében (például: Agarwal 1997, Lenjiso–Smits–Ruben 2016). Ezekből a kutatásokból egyelőre még kevés lelhető fel. Pedig azt, hogy a háztartáson belüli egyenlőtlenségekben a nemi dimenzió milyen mechanizmusok révén játszik szerepet, kvalitatív, illetve vegyes módszerekkel lenne leginkább lehetséges feltárni. Ehhez kapcsolódik az is, hogy több elemzés is kiemeli az interdiszciplináris megközelítés fontosságát, főként a közgazdaságtani tudás mellett a szociológiai és antropológiai elemzések beemelését szorgalmazva (például: Messer 1990, Katz 1997). Áttekintésünk most azokra a tanulmányokra fókuszált, ahol a háztartások vagy heteroszexuális párkapcsolatokra épültek vagy erre épülő többgenerációs családi viszonyokat vizsgáltak, így közelítettük meg a társadalmi nem fogalmát. A szakirodalomban az elmúlt 15 évben jelentek meg olyan tanulmányok, amelyek az azonos nemű párok közti alkumodelleket vizsgálták vagy arra épültek, jellemzően heteroszexuális párokhoz viszonyítva, kvantitatív elemzések révén és kis mintán (például: Grossbard–Jepsen 2008, Klawitter 2008, Oreffice 2011). A háztartáson belüli nemi viszonyokat vizsgáló elemzésekre reflektáló kritikák az interszekcionális elemzések felé való elmozdulást tartják kívánatosnak, azaz, hogy ne csak a nemi, hanem más hatalmi dimenziók beemelésevel is elemezzék a kutatók a háztartáson belüli hatalmi dinamikákat (Bolt–Bird 2013). A háztartáson belül a tagok egymás irányába végzett gondoskodását egyfajta időtranszferként operacionalizálva Gál és munkatársai (2017) arra jutottak, hogy a transzferek mozgása nem-

csak nemek, hanem korosztályok között is zajlik, sőt, férfiak és nők esetében a korosztályok közti transzfer eltérő mintázatot követ.

Ebből az áttekintésből is látszik tehát, hogy a háztartáson belüli egyenlőtlenségek szociológiai, és azon belül is a genderviszonyokat hangsúlyos helyen vizsgáló elemzésben megvan annak a lehetősége, hogy a neoklasszikus közgazdaságtan által sulykolt zárt háztartásképet árnyalja. A háztartás tagjai a háztartáson belüli viszonyaikban nem tudnak megszabadulni azoktól a státuszkaraktisztikáktól, amelyek a tagok közti viszonyokat is alakítják és státusszal vagy más módon értelmezett erőforrással a tagokat ellátják. Az ezekre a tényezőkre vak elemzés egy olyan állapotot feltételezve modellez jelenségeket, amely állapot a valóságban egyszerűen nem képes előfordulni, így alapfeltevéseiben téved. Ezáltal a levont következtetései szükségszerűen részben vagy teljesen tévesek. A háztartáson belüli egyenlőtlenségek témája emiatt egyelőre egy sok szempontból kiaknázatlan terep, éppen ezért megvan arra az esély, hogy a háztartáson belüli hatalmi mechanizmusok működésével kapcsolatban még számos új szociológiai ismerettel gazdagodhatunk a jövőben, ezzel is pontosítva a háztartások belső viszonyaival kapcsolatos tudásunkat.

HIVATKOZÁSOK

- Agarwal, B. (1997) „Bargaining» and Gender Relations: Within and Beyond the Household. *Feminist Economics*, 3(1), 1–51. <http://dx.doi.org/10.1080/135457097338799>.
- Angel-Urdinola, D. – Wodon, Q. (2007) Income Generation and Intra-Household Decision Making: A Gender Analysis for Nigeria. In Arbache, J. S. – Kolev, A. – Filipiak, E. (szerk.) *Gender Disparities in Africa’s Labor Market*. Washington DC: International Bank for Reconstruction and Development / World Bank, 381–406.
- Antman, F. M. (2015) Gender discrimination in the allocation of migrant household resources. *Journal of Population Economics*, 28(3), 565–592.
- Arthur-Holmes, F. – Abrefa Busia, K. (2020) Household dynamics and the bargaining power of women in artisanal and small-scale mining in sub-Saharan Africa: A Ghanaian case study. *Resources Policy*, 69, 101884. <http://dx.doi.org/10.1016/j.resourpol.2020.101884>.
- Asfaw, A. – Klasen, S. – Lamanna, F. (2007. január 1.) Intra-Household Gender Disparities in Children’s Medical Care Before Death in India. *SSRN Scholarly Paper*, Rochester, NY. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.964967>.
- Barna R. E. – Csányi G. – Gagyi Á. – Gerőcs T. (2018) A rendszerváltozás utáni magyar feminista mozgalom globális, történeti perspektívából. *Replika*, (108–109), 241–262. <http://dx.doi.org/10.32564/108-109.11>.
- Becchio, G. (2020) Home economics, household economics, and new home economics in the United States. In *A history of feminist and gender economics*. 1. kiad. New York: Routledge, 86–121.
- Bertrand, M. – Kamenica, E. – Pan, J. (2015) Gender Identity and Relative Income within Households. *The Quarterly Journal of Economics*, 130(2), 571–614. <http://dx.doi.org/10.1093/qje/qjv001>.
- Blaug, M. (1992) The new economics of the family. In *The methodology of economics – or how economists explain*. New York: Cambridge University Press, 220–228.
- Bolt, V. J. – Bird, K. (2003) The Intrahousehold Disadvantages Framework: A Framework for the Analysis of Intra-Household Difference and Inequality. *SSRN Electronic Journal*. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1754431>.
- Bose, M. – Panda, S. M. (2020) Women’s Unpaid Work Through the Eyes of Men in Odisha, India. *Gedrag & Organisatie Review*, 33(2), 595–610. <http://dx.doi.org/10.37896/GOR33.02/068>.
- Burns, J. – Keswell, M. (2006) *Intra Household Decision Making and Resource Allocation, Social Networks and Social Cohesion: An Input Document in Preparation of the National Income Dynamics Study*, 32.
- Chiappori, P.-A. – Meghir, C. (2015) Intrahousehold Inequality. In Atkinson, A. B. – Bourguignon, F. (szerk.) *Handbook of Income Distribution*. Elsevier, 2, 1369–1418.
- Cserne, P. (2000) Gary Stanley Becker, a preferenciák és a közgazdaságtan imperializmusa. *Szociológiai Szemle*, 10(1), 113–127.
- Czibere I. (2012) *Nők mélyszegénységben: Személyes életvilágok és cselekvési perspektívák a mélyszegénységben élő nők mindennapjaiban*. Budapest: L’Harmattan.
- Dalla Costa, M. (2015) *Family, welfare, and the state: between progressivism and the new deal*. Capanna, R. (ford.) Brooklyn, NY: Common Notions.
- Doss, C. – Deere, C.D. – Oduro, A.-D. – Swaminathan, H. – Suchitra, J. Y. – Lahoti, R. – Baah-Boateng, W. – Boakye-Yiadom, L. – Contreras, J. – Twyman, J. – Catanzarite, Z. – Grown, C. – Hillesland, M. (2011) *The Gender Asset and Wealth Gaps: Evidence from Ecuador, Ghana, and Karnataka, India*. Bangalore: Indian Institute of Management Bangalore. Elérhető: https://repository.iimb.ac.in/bitstream/2074/13750/1/Sen_DCMFA_2011.pdf [Letöltve: 2022-08-02].
- Dunaway, W. A. (2012) A félproletár háztartás a modern világrendszer longue durée-je folyamán. *Fordulat*, 24, 53–87.
- Erát D. (2019) Összefüggések a párkapcsolat szerkezete és felbomlása között a nemzetközi szakirodalom tükrében. *Szociológiai Szemle*, 29(3), 23–29. <http://dx.doi.org/10.51624/SzocSzemle.2019.3.2>.
- Ferber, M.A. (2003) *A Feminist Critique of the Neoclassical Theory of the Family*.
- Fiala, N. – He, X. (2016) Unitary or Noncooperative Intrahousehold Model? Evidence from Couples in Uganda: The World Bank *Economic Review*, 1–9. <http://dx.doi.org/10.1093/wber/lhw011>.
- Fodor É. (2006) A Different Type of Gender Gap: How Women and Men Experience Poverty. *East European Politics and Societies: And Cultures*, 20(1), 14–39. <http://dx.doi.org/10.1177/0888325405284248>.
- Gábos A. (2005) *A magyar családtámogatási rendszer termékenység hatása (PhD disszertáció)*. Budapesti Corvinus Egyetem, Szociológia Doktori Iskola, Budapest. Elérhető: http://phd.lib.uni-corvinus.hu/79/1/gabos_andras.pdf [Letöltve: 2022-08-02].

- Gál I. R. – Szabó E. – Vargha L. (2017) Láthatatlan transferek: Ki adja és ki kapja a háztartási munkát? *Demográfia*, 60(4), 283–298. <http://dx.doi.org/10.21543/Dem.60.4.1>.
- Giménez-Nadal, J. I. – Mangiavacchi, L. – Piccoli, L. (2019) Keeping inequality at home: The genesis of gender roles in housework. *Labour Economics*, 58, 52–68. <http://dx.doi.org/10.1016/j.labeco.2019.03.006>.
- Grabka, M. M. – Marcus, J. – Sierminska, E. (2013) *Wealth Distribution within Couples*, (IZA Discussion Papers No.7637), 28. Elérhető: <https://repec.iza.org/dp7637.pdf> [Letöltve: 2022-08-04].
- Grossbard, S. (2006) The New Home Economics at Columbia and Chicago. In Grossbard, S. (szerk.) *Jacob Mincer: A Pioneer of Modern Labor Economics*. Boston: Kluwer Academic Publishers, 37–49.
- Grossbard, S. – Jepsen, L. K. (2008) The economics of gay and lesbian couples: Introduction to a special issue on gay and lesbian households. *Review of Economics of the Household*, 6(4), 311–325. <http://dx.doi.org/10.1007/s11150-008-9043-4>.
- Grossbard-Shechtman, S. (1999) Home Economics, New. In O’Hara, P. (szerk.) *Encyclopedia of Political Economy*. London: Routledge, 455–457.
- Hobson, B. (2018) Gendered Dimensions and Capabilities: Opportunities, Dilemmas and Challenges. *Critical Sociology*, 44(6), 883–898. <http://dx.doi.org/10.1177/0896920516683232>.
- Hughes, C. – Bolis, M. – Fries, R. – Finigan, S. (2015) Women’s economic inequality and domestic violence: exploring the links and empowering women. *Gender & Development*, 23(2), 279–297. <http://dx.doi.org/10.1080/13552074.2015.1053216>.
- Hull, G. (2013) Biopolitics Is Not (Primarily) About Life: On Biopolitics, Neoliberalism, and Families. *The Journal of Speculative Philosophy*, 27(3), 322–335. <http://dx.doi.org/10.5325/jspecphil.27.3.0322>.
- Jayachandran, S. (2015) The Roots of Gender Inequality in Developing Countries. *Annual Review of Economics*, 7(1), 63–88. <http://dx.doi.org/10.1146/annurev-economics-080614-115404>.
- Katz, E. (1997) The Intra-Household Economics of Voice and Exit. *Feminist Economics*, 3(3), 25–46. <http://dx.doi.org/10.1080/135457097338645>.
- Kaul, T. (2018) Intra-household allocation of educational expenses: Gender discrimination and investing in the future. *World Development*, 104, 336–343. <http://dx.doi.org/10.1016/j.worlddev.2017.12.017>.
- Kevane, M. (1998) Extra-Household Norms and Intra-Household Bargaining: Gender in Sudan and Burkina Faso. *SSRN Electronic Journal*. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1115509>.
- Klawitter, M. (2008) The effects of sexual orientation and marital status on how couples hold their money. *Review of Economics of the Household*, 6(4), 423–446. <http://dx.doi.org/10.1007/s11150-007-9027-9>.
- Lenjiso, B. M. – Smits, J. – Ruben, R. (2016) Transforming Gender Relations through the Market: Smallholder Milk Market Participation and Women’s Intra-household Bargaining Power in Ethiopia. *The Journal of Development Studies*, 52(7), 1002–1018. <http://dx.doi.org/10.1080/00220388.2016.1139693>.
- Lise, J. – Seitz, S. (2011) Consumption Inequality and Intra-household Allocations. *The Review of Economic Studies*, 78(1), 328–355. <http://dx.doi.org/10.1093/restud/rdq003>.
- Ma, X. – Piao, X. (2019) The Impact of Intra-household Bargaining Power on Happiness of Married Women: Evidence from Japan. *Journal of Happiness Studies*, 20(6), 1775–1806. <http://dx.doi.org/10.1007/s10902-018-0023-y>.
- Mabsout, R. – van Staveren, I. (2010) Disentangling Bargaining Power from Individual and Household Level to Institutions: Evidence on Women’s Position in Ethiopia. *World Development*, 38(5), 783–796. <http://dx.doi.org/10.1016/j.worlddev.2009.11.011>.
- Mader, D. K. – Schneebaum, A. (2013) *The gendered nature of intra-household decision making in and across Europe (No. 157)*. Vienna: University of Economics and Business. Elérhető: <https://epub.wu.ac.at/3995/1/wp157.pdf> [Letöltve: 2022-08-02].
- Malghan, D. – Swaminathan, H. (2021) Global trends in intra-household gender inequality. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 189, 515–546. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jebo.2021.07.022>.
- Mekonnen, Z. (2022) Intra-household gender disparity: effects on climate change adaptation in Arsi Negele district, Ethiopia. *Heliyon*, 8(2), e08908. <http://dx.doi.org/10.1016/j.heliyon.2022.e08908>.
- Messer, E. (1990) Intra-household Allocation of Resources: Perspectives from Anthropology. In Rogers, B. L. – Schlossman, N. P. – United Nations University (szerk.) *Intra-household resource allocation: issues and methods for development policy and planning: papers prepared for the Workshop on Methods of Measuring Intra-household Resource Allocation*. Gloucester, Massachusetts, USA, October 1983. Tokyo, Japan: United Nations University Press, 51–62.
- Oreffice, S. (2011) Sexual orientation and household decision making. *Labour Economics*, 18(2), 145–158. <http://dx.doi.org/10.1016/j.labeco.2010.09.003>.

- Paksi V. – Sebők C. – Szalma I. (2008) A párkapcsolatban élők háztartási munkamegosztásának főbb meghatározói. In Füstös L. – Guba L. – Szalma I. (szerk.) *Társadalmi regiszter 2008/2*. Budapest: MTA PTI – MTA SZKI, 79–106.
- Piccoli, L. (2017) Female poverty and intrahousehold inequality in transition economies. *IZA World of Labor*, (353). <http://dx.doi.org/10.15185/izawol.353>.
- Pilinszki A. (2013) „Az ágy közös, a párna nem” A párkapcsolati instabilitás nemi sajátosságai. *Socio.hu Társadalomtudományi Szemle*, (4), 41–53. <http://dx.doi.org/10.18030/SOCIO.HU.2013.4.41>.
- Pollack, R.A. (2003) Gary Becker’s Contributions to Family and Household Economics. *Review of Economics of the Household* 1:111–141. <https://doi.org/10.1023/A:1021803615737>.
- Repo, J. (2015) *The biopolitics of gender*. Oxford New York: Oxford University Press.
- Risman, B. J. (2004) Gender As a Social Structure: Theory Wrestling with Activism. *Gender & Society*, 18(4), 429–450. <http://dx.doi.org/10.1177/0891243204265349>.
- Sahoo, S. (2017) Intra-Household Gender Disparity in School Choice: Evidence from Private Schooling in India. *The Journal of Development Studies*, 53(10), 1714–1730. <http://dx.doi.org/10.1080/00220388.2016.1265943>.
- Schmid, C. B. (2022) Neglecting Reproductive Labor: A Critical Review of Gender Equality Indices. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 29(3), 907–931. <http://dx.doi.org/10.1093/sp/jxab009>.
- Seguino, S. (2000) Gender Inequality and Economic Growth: A Cross-Country Analysis. *World Development*, 28(7), 1211–1230. [http://dx.doi.org/10.1016/S0305-750X\(00\)00018-8](http://dx.doi.org/10.1016/S0305-750X(00)00018-8).
- Sik E. – Szép K. (2000) *A háztartási termelés pénzürtéke*. Budapest: TÁRKI. <https://mek.oszk.hu/01500/01541/01541.pdf> [Letöltve: 2023-05-06]
- Sik E. – Szép K. (2002) *A háztartási szatellit számla. Elméleti és módszertani alapok*. Budapest: KSH.
- Szép K. – Sebők Cs. (2018) A 2010. évi háztartási szatellit számla számításai. A háztartási termelésben felhasznált munka mennyisége. In Szép K. – Szőkéné Boros Zs. (szerk.) *Háztartási munka, önkéntes munka, láthatatlan munka II. Háztartási szatellit számla, 2010*. Budapest: KSH, 25-33. Elérhető: https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/lathatatlan/lathatatlan_munka_2.pdf [Letöltve: 2023-05-06]
- Szalma I. (2011) *A munkaerő-piaci helyzet hatása az első tartós párkapcsolat kialakítására és a szülővé válásra Magyarországon* (PhD disszertáció). Budapesti Corvinus Egyetem, Szociológia Doktori Iskola, Budapest. Elérhető: http://phd.lib.uni-corvinus.hu/589/1/Szalma_ivett.pdf [Letöltve: 2022-07-31].
- Szelényi I. (2016) A szociológia hármassága. *Socio.hu Társadalomtudományi Szemle*, (1), 118–126.
- Tarkowska, E. (2002) Intra-household gender inequality: hidden dimensions of poverty among Polish women. *Communist and Post-Communist Studies*, 35(4), 411–432. [http://dx.doi.org/10.1016/S0967-067X\(02\)00028-4](http://dx.doi.org/10.1016/S0967-067X(02)00028-4).
- Walby, S. (1989) Theorising Patriarchy. *Sociology*, 23(2), 213–234. <http://dx.doi.org/10.1177/0038038589023002004>.
- Walby, S. (2004) The European Union and Gender Equality: Emergent Varieties of Gender Regime. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 11(1), 4–29. <http://dx.doi.org/10.1093/sp/jxh024>.
- Wallace, C. (2002) Household Strategies: Their Conceptual Relevance and Analytical Scope in Social Research. *Sociology*, 36(2), 275–292. <http://dx.doi.org/10.1177/0038038502036002003>.
- Weigley, E. S. (1974) It Might Have Been Euthenics: The Lake Placid Conferences and the Home Economics Movement. *American Quarterly*, 26(1), 79–96. <http://dx.doi.org/10.2307/2711568>.
- Wolf, D. L. (1990) Daughters, Decisions and Domination: An Empirical and Conceptual Critique of Household Strategies. *Development and Change*, 21(1), 43–74. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-7660.1990.tb00367.x>.